

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STVA21
VT09
Handledare: Anders Sannerstedt

Att bygga demokrati i Kosovo:

En studie av Institutionalization Before Liberalization

Amal Hassan Dirie
Valter Perselli

Abstract

För ett land i efterkrigsskedet är det viktigt att snabbt återuppbygga demokratifrämjande institutioner, stödja element i det civila samhället som värnar för tolerans och att skapa en tradition av ett demokratiskt samhälle. Roland Paris presenterar i sin teori Institutionalization Before Liberalization (IBL) ett ramverk för hur detta bör gå till. Utifrån vårt intresse för Kosovos historia och den senaste utvecklingen med självständigheten från Serbien i spetsen, har vi valt att studera hur Roland Paris teori kan appliceras på Kosovo.

De fallgropar som Paris anser orsakar återfall till auktoritära styren och inbördeskrig går att hitta i Kosovo. Vad gäller i vilken grad de rekommendationer som Paris har utvecklat i Institutionalization Before Liberalization har följts, är våra resultat tvetydiga, men fredsmissionen i Kosovo visar tecken på att vara i början på sitt arbete att förändra sättet man försökt bygga upp ett fungerande Kosovo.

Nyckelord: Kosovo, Institutionalization Before Liberalization, Liberal Peace Theory, demokratiintervention, statsbyggande

Antal ord: 10 000

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Syfte och frågeställningar.....	2
1.2	Metod och material.....	3
1.3	Teori	4
1.3.1	LPT.....	4
1.3.2	IBL	5
1.4	Historisk bakgrund	6
2	Att bygga demokrati i Kosovo	8
2.1	Kosovo, LPT och de fem orsakerna	8
2.1.1	Bad Civil Society	8
2.1.2	Ethnic Entrepreneurs	9
2.1.3	Election as Focal Points for Harmful Competition	11
2.1.4	Saboteurs and Failed Transitions	12
2.1.5	The Dangers of Economic Liberalization	12
2.2	Kosovo, IBL och de sex ambitionskraven	13
2.2.1	Wait Until Conditions are Ripe for Election.....	13
2.2.2	Design Electoral Systems That Reward Moderation	13
2.2.3	Control Hate Speech.....	15
2.2.4	Promote Good Civil Society	17
2.2.5	Adopt Conflict-Reducing Economic Policies	18
2.2.6	The Common Denominator: Rebuild Effective State Institutions	19
3	Slutsats och sammanfattning	20
3.1	Avslutande reflektioner	21
4	Referenser	22
	Internet.....	23

Förkortningar

AJPK	Association of Professional Journalists of Kosovo
CEC	Central Election Commission
DLK	Democratic League of Kosovo
DPK	Demokratic Party of Kosovo
EULEX	Europeiska Unionens polis-, tull-, och rättsinsatsmission i Kosovo
IBL	Institutionalization Before Liberalization
KFOR	Kosovo Force, under NATO
KLA	Kosovo Liberation Army
LPT	Liberal Peace Theroy, även kallad Wilsonianism
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NGO	Non-Governmental Organization
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe, på svenska kallad OSSE
PISG	Provisional Institutions of Self-Government
RTK	Radio Television Kosovo
UNMIK	United Nations Mission in Kosovo
UNPROFOR	United Nations Protection Force

1 Inledning

I februari 2008 utropades Kosovo till en självständig stat. Vägen dit har dock varit lång och brokig och har inte alltid varit alldeles självklar, vilket det på många sätt fortfarande inte är. Efter utropningen av självständigheten blev det mer och mer tydligt att ett Kosovo som styrs av dess medborgare började närma sig. Dock var internationella missioner fortfarande närvarande vid självständigheten och de ser ut att vara kvar ett tag till framöver, till och med med ökad närvaro. I kontrast, är det många medborgare som önskar att man själv kan få ta kommandot direkt. Frågan är nu hur ett överlämnande till lokala myndigheter ska ske? Inom vilken tidsram bör de ske, hur ska statsapparaten utformas och hur ska man tackla de etniska konflikterna? Det är de senaste händelserna i Kosovo som gör att vi anser att en studie av freds- och statsbyggnadsprocessen i landet är motiverad.

1.1 Syfte och frågeställningar

Som ett led i metaforen som Roland Paris gör att ett land är sjukt när det har ett auktoritärt styre och att botemedlet mot detta är demokrati, vill vi med det resonemanget undersöka vilka förutsättningar Kosovo har för att bli friskt. I Roland Paris bok *"At War's End: Building Peace after Civil Conflict"* presenteras ett teoretiskt ramverk som kan appliceras på länder som är i övergången från ett auktoritärt styre och inbördeskrig till att bli en konsoliderad demokrati. Paris presenterar i boken fem orsaker, som han kallar "pathologies", till varför ett land kan ha fortsatta problem med transformationen från ett auktoritärt till ett demokratiskt samhälle. I det teoretiska ramverket *Institutionalization Before Liberalization* presenterar Paris sex "ambitionskriterier" som kan användas av nationer för att undvika dessa "pathologies" och bygga upp långvarig fred.

Vår studie består av två analysmoment där inspirationen är hämtad från Paris egna analys. Den första delen består i en undersökning av Paris fem "orsaker" och hur dessa empiriskt sett har gått att finna i fallet Kosovo. I steg två kommer vi att fokusera på att finna indikationer på om Paris sex "ambitionskrav" har gått att finna i Kosovo.

Med denna uppsats vill vi för läsaren uppnå en så djup bild så möjligt av Kosovos bakgrund och den freds- och statsbyggnadsprocess som har pågått i landet sedan NATO-interventionen 1999. Det är naturligtvis inte helt lätt att ge en helhetsbild av Kosovo då fallet är så mångfacetterat. För den oinvigde läsaren vill vi beskriva fallet Kosovo och förmedla förståelse. Vårt mål är att ge en förklaring till varför situationen i Kosovo ser ut som den gör idag utifrån den teori vi valt att använda oss av.

Sammanfattningsvis kan våra två frågeställningar formuleras så här;

- Hur har Roland Paris fem ”orsaker” empiriskt sett gått att finna i Kosovo?
- Kan man finna indikationer på att den fredsbyggande insatsen i Kosovo har följt Roland Paris sex ”ambitionskrav”?

1.2 Metod och material

På grund av komplexiteten kring det land vi har valt att undersöka, Kosovo, fann vi att en komparativ studie med en eller flera länder inte kunde göras. Det kan argumenteras för att en komparativ studie mellan länderna i balkanområdet, exempelvis mellan Kosovo och Montenegro, skulle vara möjlig. Men en sådan komparativ studie hade inte kunnat leverera en fullständig och rättvis bild av hur situationen har trettio år under de åren vi valt att undersöka. Varje land har spelat en unik roll i de olika konflikter som utspelat sig i regionen under historiens gång. Inte heller fann vi det inom den begränsade tid och utrymmesram vi fått tilldelad lämpligt att undersöka Kosovo utifrån fler än en kontext. Därför är vårt val av metod en ganska strikt renodlad fallstudie (jfr Esaiasson 2007:121–122) det vill säga att undersöka Kosovo utifrån den teoriram som Roland Paris presenterar som *Institutionalization Before Liberalization*. Vi har således använt oss av en teori för att kunna begränsa oss i de analysmoment vi belyser. Fördelen med Paris IBL-teori är att analysmomenten har en bredd i sig vilket vi tycker innebär att analysen inte blir försämrad (jfr Lundquist 1993:104).

Vårt val av analysmetod är tämligen simpel. Det finns inget värde i att genomföra en kvantitativ undersökning av des frågeställningar vi söker besvara, och det ligger heller därför inte i vårt intresse att göra en sådan.

På grund av de snabba förändringar som skett vad gäller de senaste händelserna i Kosovo finns det ett väldigt begränsat urval av material som fortfarande är aktuellt. Det material vi har till förfogande är främst nyhetsartiklar, rapporter från internationella organisationer och ett litet antal vetenskapliga uppsatser. Dessa uppsatser har dessutom ofta en annan infallsvinkel eller berör ett annat ämne (t.ex. nationalism eller internationell rätt) än vår egen, som är att ge en så bred bild av Kosovo som möjligt med hjälp av aspekterna som tas upp i Roland Paris teoretiska ramverk. Det relativt stora utbudet av nyhetsartiklar kontra vetenskapliga uppsatser kräver en extra noggrann kontroll och källkritik från vår sida. Vidare finns det en politisk känslighet i fallet, då Kosovo fortfarande inte är erkänt av många länder. Partiskhet är således ett problem som vi måste ta i beaktning då det finns länder, och således tidskrifter, som är mer eller mindre Kosovovänliga.

1.3 Teori

Av 14 fredsbyggande missioner som pågick mellan 1989-1999 byggde samtliga på samma strategi för att nå konsoliderad demokrati och varaktig fred. Att så fort som möjligt gå till val och införa marknadsekonomi. Paris Roland, professor i statsvetenskap och internationella relationer, ifrågasätter detta och menar att demokrati byggs bäst upp sakta och säkert. Vi kommer här att presentera hans teori Institutionalization Before Liberalization och pröva den i fallet Kosovo (Paris 2004:i).

1.3.1 LPT

Den amerikanska presidenten Woodrow Wilson menade att demokratiska stater är mer fredliga, både när det gäller inrikes som utrikes konflikter, än andra styrelseskick man sett genom historien. Dessa tankar kan även spåras till filosoferna och statsvetarna Adam Smith och John Locke. Idén att liberalisering är ett botmedel mot konflikter är därför inte ny. Det var även en av huvudprinciperna i Wilsons utrikespolitik efter första världskriget när han i Versailles 1919 tog initiativet till föregångaren till FN, Nationernas Förbund (Paris 2004:40). Idag är det allmänt vedertaget att demokratiska stater inte för krig mot varandra, detta tankesätt kallas ofta för the Liberal Peace Theory. Roland Paris använder uttrycket Wilsonianism.

Roland Paris argumenterar däremot att även om en demokratisk stat tenderar att ha många färre fall av revolution, statskupper, politiska mord, guerillakrig, inbördeskrig, rebeller och uppror (Paris 2004:43) står Liberal Peace Theory inför tre fundamentala problem. Det första är att de stater vi idag gärna betraktar som demokratiska och som har en betydande avsaknad av ovanstående problematiska fall, redan har haft en transformation till att bli just demokratiska. De flesta undersökningar som gjorts undersöker därför bara hur benäget en stat är i exemplen som står ovan först efter att transformationen är avklarad vilket bara belyser en del av problemet. Detta leder in på det andra problemet, nämligen riskerna en stat som transformeras från ett auktoritärt styre till demokrati tar. Edward Mansfield och Jack Snyder vid Columbia University argumenterar att en stat i just denna omvandling är mer sannolik än både etablerade demokratier och etablerade icke-demokratier, att bli involverade i ett internationellt krig eftersom politiska opportunisterna ofta begagnar sig av nationalism för att vinna stöd över gränsen (Paris 2004:45). Det tredje fundamentala problemet ligger i användandet av teorin i fredsbyggande syften, den tar för givet att det finns en faktisk fungerande stat. Detta, argumenterar Paris, blir underligt när en krigshärjad stat oftast inte fungerar. Det saknas viktiga fungerande institutioner och den politiska regimen är ofta djupt skadad. Problemet ligger således i hur man ska gå till väga för att etablera en fungerande fredlig stat i områden där det kan råda olika grad av anarki.

Paris tar upp fallen Angola, Rwanda, Kambodja, Liberia, Bosnien, Kroatien, Nicaragua, El Salvador, Guatemala, Namibia och Moçambique, som exempel på

hur Wilsonianism gång på gång har brustit i sin förmåga att bana väg för en hållbar demokratiutveckling och där länderna istället faller tillbaka in i illiberala vanor. I sina fallstudier över nämnda länder presenterar Paris de så kallade ”fem orsakerna”¹, till varför en snabb liberalisering gör stater ostabila.

- Bad Civil Society
- Ethnic Entrepreneurs
- Elections as Focal Points for Harmful Competition
- Saboteurs and Failed Transitions
- The Dangers of Economic Liberalization

1.3.2 IBL

Paris har konkret pekat ut fem brister hos Liberal Peace Theory och det blir nu dags att presentera hans botemedel mot icke-fungerande liberalisering, ”Institutionalization Before Liberalization”. Paris menar att metoden till skillnad från LPT skapar långvarig demokrati. Utöver att skapa långvarig demokrati etablerar IBL politiskt stabilitet i form av effektiva och tyglade institutioner, framför politisk och ekonomisk liberalisering, som tenderar att göra stater ostabila. Detta argument är också vad som gett Paris teori sitt namn, d.v.s. institutionalisering innan liberalisering. Vidare ordinerar Paris även en generell tålmodighet vad gäller statsbyggande och han menar att i användandet av LPT har man gått för snabbt fram med att hålla val och att liberalisera ekonomin.

Paris sammanfattar IBL i sex ambitionskrav som den demokratidrivande aktören måste ha som mål att uppfylla för att kunna uppnå en långvarig demokrati.

- Wait Until Conditions Are Ripe for Election
- Design Electoral Systems That Reward Moderation
- Promote Good Civil Society
- Control Hate Speech
- Adopt Conflict-Reducing Economic Policies
- The Common Denominator: Rebuild Effective State Institutions.

¹ Paris använder begreppet ”pathologies” som vi har valt att benämna ”orsaker”

1.4 Historisk bakgrund

1991 bröt väpnade konflikter ut till följd av upplösningen av Jugoslavien till ett flertal självständiga republiker. Konflikten går att härleda till den jugoslaviska författning som antogs 1974 och som innebar en långtgående decentralisering med omfattande regionala makteliter som följd. Många serber uppfattade detta som en uppstyckning av Serbien och krävde en revision av författningen. 1990 gick kommunistpartiet i Jugoslavien under och Slovenien och Kroatien utropade sig efter fria val till självständiga stater 1991. Serbien med Milošević krävde att de områden som ville förbli inom den Jugoslaviska federationen skulle få förbli det med stöd för de serber som riskerade att bli minoriteter i de nya staterna. Eftersom detta inte accepterades gick federala styrkor in i Kroatien och Slovenien men drog sig efter ett par veckor ur Slovenien. Kriget i Kroatien pågick dock fram till 1992 då EG och en rad andra länder erkände länderna. FN beslutade att upprätta en fredsbevarande styrka i det kroatiska territoriet, UNPROFOR. Vidare beslutade Bosnien och Hercegovina att förklara sig självständiga 1992 och mönstret återupprepades. Jugoslavien valde att gå in med federationens styrkor och förödande strider uppstod med brutala övergrepp på båda sidor. Konflikterna i Bosnien fördjupades med tiden och fortsatte fram till att ett Daytonavtalet tecknades 1995 (NE.se:A).

1996 inledde den kosovoalbanska befrielsearmén KLA en väpnad kamp. Jugoslavien svarade med stränga repressalier och massakrer på civilbefolkningen. Efter ett beslut i FN:s säkerhetsråd kom OSCE-observatörer i november 1998 till Kosovo och från och med januari 1999 förblev de stationerade där. Jugoslavien ökade då den militära närvaron och fortsatte övergreppen mot befolkningen. Vid ett möte 1999 accepterade den kosovoalbanska sidan en övergångsregering under tre år och en folkomröstning som skulle avgöra landets framtid. Jugoslavien motsatte sig den fredsbevarande NATO-styrkan och folkomröstningen. Efter att de diplomatiska försöken misslyckats inledde NATO, med politiskt stöd från USA och EU, i mars 1999 en serie bombanfall mot Jugoslavien för att framtvinga ett avtal. Den jugoslaviska fördrivningspolitiken intensifierades då och medan en del av befolkningen avrättades direkt flydde över 1,5 miljoner av Kosovos 2 miljoner invånare till grannländerna Albanien, Makedonien och Montenegro. Genom EU:s och Rysslands medling accepterade Jugoslavien slutligen FN:s beslut om en fredsbevarande styrka, KFOR, och ett tillbakadragande av de jugoslaviska styrkorna. Det nya avtalet innehöll dock inga åtagande om en folkomröstning om Kosovos status (NE.se:B). Kosovo fick statusen FN-protectorat under FN-missionen UNMIK. UNMIK sattes att återetablera olika demokratiska insitutioner och november 2001 var det val till den provisoriska regeringen, PISG (Provisional Institutions of Self-Government). UNMIK gick 2002 ut med att den officiella statusen var att först stabilisera regionen innan Kosovos status kunde börja diskuteras. Detta ledde till stor irritation och i mars 2004 blossade nya oroligheter upp som kulminerades av två dagars upplopp i Mitrovica nära den serbiska gränsen. KFOR och UNMIK:s långsamma och oorganiserade respons till upploppen som orsakade 19 döda och 900 skadade sänkte deras trovärdighet speciellt från den serbiska sidan som varit den mest utsatta. 2005 kom FN därför fram till att inget kunde vinnas mer på fler fördröjningar och tillsatte därför tidigare Finlands president Martti Ahtisaari att medla fram en slutlig lösning. Efter

återkommande samtal mellan Pristina och Belgrad lade Ahtisaari fram resolutionen om ett självständigt Kosovo i februari 2007. Medan FN:s säkerhetsråd inte kunde enas om resolutionen beslutade EU att efter Ahtisaaris plan börja arbetet på en övervakad självständighet med hjälp av en 1800 man stark polis-, tull-, och rättinsatsstyrka, EULEX (ICG.org:A 2009).

Den 17 februari 2008 utropade Kosovo sig till en självständig stat efter att ha accepterat Ahtisaaris plan och fortsatt NATO-närvaro. Idag har ett 50-tal länder erkänt Kosovo som självständig stat, däribland USA och de flesta av EU:s medlemsländer. Serbien har dock motsatt sig detta med stöd från Ryssland vilket i sin tur försvårar Kosovos status framför FN. I Mitrovica har fortsatta oroligheter förekommit med bland annat våld och övergrepp mot den UNMIK-baserade polisen, vilket krävt ökad närvaro från KFOR och EULEX (ICG.org:A 2009).

2 Att bygga demokrati i Kosovo

2.1 Kosovo, LPT och de fem orsakerna

2.1.1 Bad Civil Society

Innan vi ger oss i kast med en att analysera vad som är ett dåligt och ett gott civilt samhälle behövs en begreppsdiskussion angående vad vi menar med det civila samhället. Vi har en blandad syn på det civila samhället som både är analytisk och normativ. Det vill säga att definitionen berör dels hur och vilka associationer och nätverk som är tänkta att fungera i samhället men även vilken del av samhället och hur det fungerar. När vi nämner det civila samhället menar vi en definition som är skiljd från stat och marknad och innehåller i stort sett alla sociala nätverk och associationer mellan den egna familjen och staten, förutom firmor och företag som agerar ur ett ekonomiskt intresse. Men det hanterar även en typ av ett civilt samhälle som innehåller attityder och värderingar som exempelvis tolerans, tillit och icke-våld vilket kommer att diskuteras i termer av dåliga och bra civila samhällen. Ett starkt civilt samhälle blir då ett samhälle vars sociala nätverk och associationer är starka och drivande samt att samhällets värderingar och attityder är generella och accepterade av samhällets invånare (Edwards 2004:vii-viii).

Jean Grugel argumenterar för att ett starkt civilt samhälle är en nödvändighet för demokrati. Styrkan ligger i att det civila samhället synar staten i sömmarna, balanserar och skapar associerande nätverk genom och över samhället (Grugel 2002:27). Grugel hävdar vidare att det civila samhället innefattar de krav på ett minimum av välfärd, säkerhet och rätten att leva ett civiliserat liv jämbördigt med den standard som är satt i samhället. Demokratin legitimeras när den kan tillhandahålla de flesta av dess medborgare dessa krav.

Roland Paris för tesen att även om en demokrati behöver ett starkt civilt samhälle för att legitimeras finns det en skillnad på bra och dåliga civila samhällen. De flesta statliga och icke statliga organisationer som för en demokratiseringskampanj, av Paris kallad ”democracy industry” har nästan universellt haft synen att demokrati innefattar, bland annat, ett starkt civilt samhälle med pressfrihet, samlingsfrihet, rätt att bilda partier etc. Paris menar dock att ett starkt civilt samhälle inte alltid behöver gynna demokratin och skiljer på ett kvantitativt och ett kvalitativt civilt samhälle. I de flesta fall av ”democracy industry”-kampanjerna ha de välgörande krafterna ofta satsat på ett pluralt civilt samhälle med många olika associerade nätverk. (Paris 2004:160–161). Det finns många fall i historien med starka civila samhällen som gått fel väg som t.ex. Weimarrepubliken och Italien innan Mussolini. Men även exempel på svaga civila samhällen som det i Ryssland, som stoppar illiberala krafter från att störta regimen idag. Värt att nämna i detta sammanhang är att Jugoslavien hade ett av de starkaste civila samhällena bland öststaterna på 1980-talet (Chambers och Kymlicka 2002:101). Simone Chambers menar på att det civila samhället har båda sidor av myntet. Det gagnar demokratifrämjande nätverk men även antidemokratiska grupperingar. Dessa grupperingars verksamheter underlättas av en stat i transformeringen från auktoritärt till demokratiskt styre. Dessa kallar Chambers för en privat politisk aktivitet som motverkar de liberala principerna om tolerans och demokrati. Eller med andra ord det dåliga civila samhället (Chambers och

Kymlicka 2002:101). En demokrati skulle däremot inte kunna klassas som legitim om dessa nätverk inte fick finnas. Det är därför en svår balansgång och de ”uppförfingar” som de fredsbyggande makterna gör genom att besluta att förbjuda vissa element i det civila samhället kan tänkas därför också skada mer än hjälpa etablerandet av ett demokratiskt tänkande i samhället i Kosovo.

Det förekommer ingen direkt propaganda som manar till fortsatt våld och hat mot olika etniska grupper i Kosovo men det finns fortfarande inget bra civilt samhälle som faller under Paris definitioner (Paris 2004:160). Målet för det civila samhället verkar vara att sträva efter att efterlikna de västeuropeiska med en tydlig pluralism och öppenhet. Däremot verkar strävan inte inkludera ett mångetniskt samhälle. Det finns en medveten polarisation mellan etniska grupperingar som skrämmande lätt kan bana väg för kommande etniska entreprenörer (Paris 2004:161ff) samtidigt som samhället demografiskt är nästan totalt uppdelat med de flesta serber i norr eller isolerade till mindre landsbyggsområden (ICG.org: A 2009). Det civila samhället som finns idag är därför relativt stabilt men försvagat och uppdelat och de fredsbevarande krafterna har därför fortfarande en lång väg kvar att gå med en fortsatt överhängande fara för etablerandet av element som kan klassas in i ett dåligt civilt samhälle.

2.1.2 Ethnic Entrepreneurs

Med ethnic entrepreneurs menar Paris individer som utnyttjar rådande etniska konflikter för att bygga upp politisk stöd för egen vinning. Närmare bestämt utnyttjar de rädslan hos den egna etniska gruppen över att hamna under en annan etnisk grupp styre (Paris 2004:161). Paris är inte ensam om dessa tankar och bl.a. Donald L. Horowitz, professor i statsvetenskap vid Duke University, har gett sin syn på saken med orden; ”*For most leaders most of the time there are greater rewards in pursuing ethnic conflicts than pursuing measures to abate it*” (Horowitz 1990:452). När sedan samma ledartyper uppstår inom andra etniska grupper polariseras landets partisystem, vilket resulterar i en politisk sfär som grundats på exklusivitet och att de etniska spänningarna i landet som helhet förstärks ytterligare. Minsta gemensamma nämnare mellan den etniska entreprenören och dennes sympatisörer kan vara religion såväl som gemensamt språk. Paris argumenterar vidare att fenomenet ethnic entrepreneurs främst riskerar att träda fram hos fattiga stater. Fattiga stater har gemensamt att deras befolkning inte är tillräckligt utbildad för att effektivt delta i demokratiseringsprocessen och att de statliga institutionerna, politiska partierna och journalistkåren inte är tillräckligt starkt etablerade (Paris 2004:162) vilket således gör det lättare för ethnic entrepreneurs att framgångsrikt värva en väljarbas utan att utmanas.

Vi anser att Kosovo uppfyller detta grundläggande krav som Paris menar ett land måste ha för att ethnic entrepreneurs ska kunna verka. Kosovo är ett fattigt land och idag lever ungefär 45% av befolkningen i fattigdom. Om man ser till de icke pengamässiga aspekterna av fattigdom kan man konstatera att utbildningssektorn är undermålig och trots att det finns tecken på upphämtning är kvaliteten på undervisningen än idag fortsatt låg (worldbank.org). Vad gäller politiska partier är det just nu 21 stycken som innehar platser i parlamentet. Av dessa 21 är det två stycken som dominerar (Assembly-kosova.org A). Det ena partiet är DLK, Democratic League of Kosovo, som sedan balkankonflikten haft ickevåld som ledord (Wood 2006), medan DPK, som är premiärminister Hashim Thacis parti, har starka band till den kosovoalbanska befrielsearmén, KLA, som slogs mot den serbiska armén på 90-talet. Vi anser att det finns anledning att ifrågasätta DPK:s lämplighet som parti och att det borde göras mer för att kontrollera deras band till krigsbrottslingar, trots att det är det största partiet i Kosovo och antagligen innehar en hel del makt.

Fallet Kosovo bjuder på en person som passar in på beskrivningen av Paris ethnic entrepreneur. Denne person är radikalt nog Kosovos nuvarande premiärminister Hashim Thaci. Våra grunder till att peka ut Thaci som denne ledartyp bygger till största del på antaganden som kommit till genom den information vi har kunnat samla in från nyhetsartiklar. Säkert är att Hashim Thaci var en av huvudmännen i den kosovoalbanska befrielsearmén KLA (Kosovo Liberation Army, UCK på albanska). KLA växte fram som en militant rörelse på 90-talet, ur en bred och folklig politisk rörelse för Kosovos självständighet som pågick i Kosovo (Manning 2004:3). Slår man upp Hashim Thaci i Encyclopaedia Britannicas onlineuppslagsverk bekräftas att Thaci enligt påståenden ska ha varit ansvarig för att finansiera träning och vapenartilleri i KLA och ska i detta ändamål ha drivit in kapital genom prostitution och smuggeri av vapen, olja och cigaretter. Man säger vidare att Thacis illegala verksamhet skulle ha uppgått till 15% av all illegal verksamhet i hela regionen. Andra anklagelser som talar emot Thaci är bl.a. en dom från 1997 som avkunnades emot honom av en distriktsdomstol i Pristina. Thaci fälldes för terrorismbrott och straffades i sin frånvaro till tio års fängelse. Dessa terrorismbrott bestod i att Thaci ska ha beordrat mord på flera av sina egna officerare, andra militära ledare och andra potentiella framtida kosovoalbanska ledare (Britannica Online). Det går inte att hitta uppgifter om vad som senare hände med domen men sannolikt har Thaci under tiden i KLA gått under jorden och när han officiellt framträdde igen var de serbiska lagar som fällde honom inte längre giltiga. Premiärministern i Kosovos exilregering mellan 1999 och 2001, Bujar Bukoshi, uttalade sig om Thaci genom att säga att Thacis karriär ”aldrig hade hindrats av lik” (Britannica Online 2009-05-12). Det finns alltså många uppgifter som talar emot Thaci som en lämplig ledare. Men rapportering kring honom är inte helt ensidig, i Dagens Nyheter rapporterar man om Thaci som en förändrad person och beskriver hans resa i goda ord; *”Den nu 39-åriga kosovoalbanen Thaci har under sin politiska karriär först utövat passivt motstånd, sedan tagit till vapen och därefter återgått till fredliga medel i kampen för frigörelse från Serbien”* (DN.se 2009-05-22).

Det går inte med samma lätthet att hitta en motsvarighet till Thaci bland kosovoserbiska ledare. Anledningen till detta beror antagligen på den kosovoserbiska minoritetens ringa storlek, många kosovoserber har flytt till Serbien och andra grannländer och att de serber som är kvar i Kosovo inte deltar i politiken.

Trots avsaknaden av en ethnic entrepreneur bland den kosovoserbiska minoriteten är den politiska sfären i Kosovo starkt polariserad. I det senaste valet i Kosovo, som inföll 2007, låg valdeltagandet på ca. 40% i landet som helhet. Denna redan låga siffra var ännu lägre bland den kosovoserbiska minoriteten som av regimen i Belgrad uppmanades att bojkotta valet (Peric Zimonjic 2007).

Den rivalitet som uppstår i samband med en starkt etnocentrisk politisk sfär är påtagliga i Kosovo. BBC rapporterar att ett par månader efter Kosovos självständighet gjorde kosovoserberna känt att de hade skapat ett alternativt parlament eftersom de vägrade att inställa sig under den nya kosovoalbanska konstitutionen, som de menade var förtryckande. Initiativet som stöddes av Belgrad, gav ny luft under vingarna till fientligheten mellan kosovoalbaner och kosovoserber (BBC.co.uk: A 2008-06-15). På ettårsdagen av Kosovos självständighetsförklaring, den 17:e februari 2009, samlades det alternativa kosovoserbiska parlamentet i ett protestmöte, medan resten av Kosovo firade nationaldagen (Rodger 2009).

Sammanfattningsvis är närvaron av ethnic entrepreneurs i Kosovo tvetydig. Mycket pekar på att premiärminister Thaci har ett kriminellt förflutet men att han lämnat denna kriminella bana i förmån för en icke-våldskampanj för att ena Kosovo. I uttalanden till media rapporteras Thaci ha väddjat till den kosovoserbiska minoriteten, som efter självständigheten flytt till Serbien och andra grannländer, att återvända och att Kosovo inte bara tillhör kosovoalbanerna. Trots detta anser vi att det föreligger frågetecken i huruvida Thaci överhuvudtaget kan betecknas som lämplig för premiärministerposten med tanke på hans

brokiga historia och rykte. Det är dock viktigt att betona att det som sägs om Thaci för det mesta endast kan sällas till kategorin ”rykten”, men vi betonar att dessa går att finna hos kvalificerade källor. Det som är säkert är dock att de symptom som Paris anger som resultat av ethnic entrepreneurs går att hitta i Kosovo. Spänningarna mellan de etniska grupperna är fortsatt starka och har på sista tiden spåtts på med anledning av självständighetsförklaringen.

2.1.3 Election as Focal Points for Harmful Competition

Denna punkt har mycket gemensamt med den föregående, ethnic entrepreneurs. På samma sätt som en ethnic entrepreneur kan leda till rivalitet och konflikt mellan olika fraktioner i en population i ett land som undergår en demokratisk övergång, kan även val agera som katalysator för konflikt. Paris betonar dock att det finns dokumenterade fall där ett val faktiskt kunnat ersätta de blodiga konflikterna och där konflikten istället tagits i valupptakten i form av konkurrens för folkets röster (Paris 2004:163). Men Paris går vidare med att poängtera att det är mer regel än undantag att val faktiskt leder ökad konflikt genom att presentera en mängd fall där val faktiskt varit en katalysator för konflikt, som på Sri Lanka, Papa Nya Guinea och i Etiopien. Paris syn på val skiljer sig mycket från den som stater, NGO:s, andra internationella organisationer och även akademiker innehar. Paris menar att dessa grupper har en uppfattning om att val fungerar som ett universellt botemedel mot konflikt, när i själva verket konflikterna ofta är drivna ur just valen. Paris argumenterar vidare att val inte är helt och hållet av ondo och att han inser att fria, rättvisa och regelbundna val är ett grundkrav för införandet av en stabil liberal demokrati (Paris 2004:164).

När NATO 1999 övertog mandatet i Kosovo tog man tidigt beslut om att hålla kommunala val innan man höll nationella val, i ett försök att bygga demokrati först och främst på gräsrotsnivå. Sannolikt var beslutet att hålla val i Kosovo drivet av det internationella samhället, men även kosovoalbanerna själv ansåg beslutet vara riktigt (ICG.org: C 2000). Sedan det första kommunala valet år 2000 har det genomförts ytterligare ett par val (Gaon 2005). Vad gäller förekomsten av våldsamhet i anslutning till val är detta någonting som dyker upp både när det hålls val i Kosovo men också i Serbien. Den senaste allvarliga händelsen utspelade sig i anslutning till det nyval som utlystes i Serbien år 2008 då kosovoserber i Mitrovica, protesterade mot att FN soldater arresterade serbisk domstolspersonal som hade ockuperat domstolen i staden. Som ett resultat av våldsamheterna skadades FN-personal. Händelsen blåstes upp i serbisk media, vilket är något som politiska strateger menar är ett medvetet drag från den serbiska regimen. Man vill hålla den serbiska väljarbasen upprörd så att man kan dra nytta av dessa känslor i det kommande valet (Marquand 2008).

Vidare har den kosovoserbiska minoriteten deltagit i konflikten även på ett icke-våldsligt sätt genom att välja att inte delta i valen överhuvudtaget (OSCE.org: A 2004-10-23). En källa rapporterar att endast 5 % av de röstberättigade 40,000 serberna i Kosovo utnyttjade sin rösträtt i valet 2007 (Europeanforum.net 2008-03-18). Att protesten är icke-våldslig innebär dock inte att situationen är mindre bekymmersam, då den serbiska minoriteten i Kosovo marginaliseras ytterligare.

Ett annat problem har varit den intra-etniska konflikten i det kosovoalbanska samhället. De två största kosovoalbanska partierna DPK och DLK har setts som ärkefiender, vilket har yttrat sig genom våld partierna emellan, ett faktum som stöds av rapporter från OSCE. I anslutning till det kommunala valet 2002 dödades en högt uppsatt DLK politiker och två av dennes assistenter av vad som tros ha varit en attack av anhängare till ett annat, i artikeln icke namngivet, kosovoalbanskt parti (Unwire.org). OSCE har agerat som medlare partierna

emellan och delat ut straff och böter för aktioner som kan kopplas till medlemmar av ett specifikt parti (OSCE.org: A 2004-09-23).

2.1.4 Saboteurs and Failed Transitions

Val kan användas för att legitimera makt hos politiker som använder sin status som folkligt valda representanter för att sabotera nationens transformation till demokratiskt styre, då deras egen ställning kan komma att utmanas vid senare demokratiska val. Detta kan inte ses som ett fenomen utan händer relativt ofta i den politiska världen. Exempel kan tas från många av länderna i Sub-sahara och bland de forna sovjetiska staterna. I det förstnämnda uppmärksammades bildandet av en typ av regim som flöt i en gråzon mellan att vara liberal demokrati och diktatur i till exempel Mauritien (Paris 2004:165). Ledarna blev demokratiskt valda vilket gjorde att de kunde hålla det demokratiska baneret högt men använde i praktiken våld och förtryck mot oppositionen för att vidmakthålla sin och det egna partiets position vid makten (Paris 204:165). Larry Diamond talar om pseudodemokratier i dessa fall. En stat som inte kan klassas som auktoritär men inte heller fullt ut demokratisk. Den kan tillhandahålla vissa minimumkrav såsom vissa formella demokratiska institutioner och flerpartival för att maskera den auktoritära staten. Valen kännetecknas för att inte vara allt för hårt konkurrensutsatta och de formella institutionerna saknar politisk betydelse (Diamond 1999:15). En av farorna vid dessa fall av demokratiskt sabotage är att den underminerar tron på demokrati. Detta kan skapa ett djupt isittande missnöje bland befolkningen och en känsla av utanförskap. En annan fara är att möjligheten till återfall av nationen till öppet auktoritärt styre där såren från en tidigare konflikt rivs upp och blir än djupare. Detta, menar Paris, är dock ett problem som är större i stater som alltför snabbt genomgått transformationen från auktoritärt till demokratiskt styre och borde hindras via ett långsammare förhållningssätt (Paris 2004:16). I brist på material som skulle stödja Paris teori i fallet Kosovo måste vi tyvärr lämna denna aspekt utanför en närmre analys. En reflektion är att detta är en fara som Kosovo inte fullt igenom hotas av då den internationella närvaron är så pass hög att ett pseudodemokratiskt styre enligt Diamonds modell inte kan komma att bildas. Bildandet av det självständiga Kosovo är så pass reglerat och övervakat av såväl EU, USA och FN att Roland Paris nog kan sova tryggt i sin förvisning om att Kosovo går en långsam men relativt säker gång mot en fri konsoliderad demokrati.

2.1.5 The Dangers of Economic Liberalization

Den sista med att utsätta en stat för en alltför hastig övergång från auktoritärt till demokratiskt styre, är farorna med en alltför liberal ekonomi. Vi kommer dock inte att använda oss av denna ”orsak” för att styrka eller utveckla vår tes då den infaller inom det ekonomiska studieområdet och således utanför vårt egna. I mån av tid och utrymme finner vi också att vi måste begränsa oss från att gå in i en allt för djup diskussion rörande detta ämne. Kort kan sägas att de största riskerna är att ingripandet i ett lands ekonomi för att omvandla till att bli mer liberalt och marknadsstyrt, är att det i de flesta fall skapar än större ojämlikheter i samhället och att det i de fall där det testats inte fortgått någon självgående ekonomisk utveckling utan det enbart har skapats en ekonomi där den nyligen demokratiska staten hamnat i beroende till en välgörare (Paris 2004:165).

2.2 Kosovo, IBL och de sex ambitionskraven

2.2.1 Wait Until Conditions are Ripe for Election

Det första steget i Paris IBL-metod är att avgöra när det politiska klimatet är redo för att landet går till val. Steg ett innebär är att utvärdera de politiska partierna som sannolikt kommer att ställa upp i valet (Paris 2004:189) och se till så att institutionerna är handlingskraftiga och kompetenta nog för att kunna klara av inte bara det praktiska genomförandet av valet men också de situationer som uppstår efter det att valet är genomfört som t.ex. fördelning av poster och eventuella konflikter (Paris 2004:190).

När det gäller partierna ligger den största faran i att låta de aktörer som innehade en central roll i inbördeskriget att ställa upp i valet. Det är ofta ofrånkomligt att dessa ställer upp i valen då de ofta är de enda självklara ledarna i landet. Men fredsbyggarna kan trots detta använda flera tekniker för att förhindra ett sådant scenario. Ett bra grundläggande recept är att använda sig av tålmod och väntan för att låta känsligheten och åsikterna hos väljarbasen kylas ned lite, man ska helt enkelt vänta med att hålla val. En annan metod är att använda sig av straff och belöningar för att skapa incitament för både nya och äldre partier och ledare att blir mer återhållsamma. Dessa belöningar kan vara i form av kapital till partier som förespråkar ickevåld och som vänder sig till väljare över etniska gränser. Som tidigare nämnt varnar Paris specifikt för att; "...*the most dangerous circumstances are those in which the principal contenders for election are the very individuals or organization that recently fought the civil war...*" (Paris 2004:189). Även här är orosmomentet Hashim Thaci och hans parti DPK, som har starka kopplingar till den kosovoalbanska befrielsearmén som utöver att slåss mot serberna, även sägs ha haft kopplingar till organiserad brottslighet i Östeuropa. Sedan NATO övertog kontrollen av Kosovo har man inte direkt väntat med att hålla val och man har således gått rakt in i den fälla som Paris beskriver. Ledarfigurer som hade och fortfarande har starka kopplingar till krigsbrottslingar är den grupp som idag leder Kosovo. Paradoxalt nog har denna situation försämrats med tiden, den nuvarande situationen är något som har växt fram successivt i takt med det ökade missnöjet med ickevåldsmetoden. I det första kommunvalet som hölls 2000, d.v.s. endast ett år efter NATO:s intervention, vann ickevåldskämpen som förespråkade en kompromiss mellan Serbien och Kosovo, Ibrahim Rugova, och dennes parti valet med 58% av rösterna (Prentice 2006). I nuläget är situationen nästan den omvända då Hashim Thacis parti är största parti med 34% av rösterna i valet 2007(BBC.co.uk :A 2008-06-15).

2.2.2 Design Electoral Systems That Reward Moderation

Efter att man har bedömt ett land som moget för val är det minst lika viktigt att konstruera ett passande valsystem. Designen av valsystemet i sig kan skapa försoning mellan olika folkgrupper. Paris presenterar Nigerias valsystem mellan 1979 och 1983 som ett ideal. Den nigerianska varianten innebar att en vinnande kandidat i ett presidentval var tvungen att vinna minst en absolut majoritet (50%) av folkets röster och dessutom ha fått minst 25% av rösterna i minst två-tredjedelar av Nigerias 19 stater. Den nigerianska politiken var starkt etnocentrisk och detta valsystem var inte bara ett incitament för kandidaterna att vända sig till väljare

utanför den egna etniska tillhörigheten utan tvingade kandidaterna att sätta etniska skiljelinjer åt sidan för att de skulle ha en reell möjlighet att vinna ett nationellt val. Detta valsysteem var framgångsrikt i sin förmåga att minska det etniskt betonade röstandet, men systemet blev kortlivat på grund av utbredd korrupktion och en fortsatt etniskt sammansatt valstiftningsmyndighet (Paris 2004:191).

En annan variant är det valsysteem som implementerades i Bosnien inför 1996-års val. Detta valsysteem skiljer sig från det nigerianska på så sätt att det förstärkte de etniska skiljelinjerna, tvärtemot dess syfte. Tre presidenter, en för varje framträdande etnisk grupp, skulle leda till konsensusbeslut mellan alla tre presidenter fastän det legalt sett endast krävdes två av tre röster för att driva igenom beslut. För att förhindra att två av presidenterna körde över den tredje införde man vetorätt för var och en av presidenterna i frågor som var viktiga för dennes etniska grupp. Detta system brakade ihop på grund av att det för valkandidaterna inte fanns något att vinna i att försöka värva väljare ur alla etniska grupperingar då väljarna var indelade i valkretsar efter etnisk tillhörighet och enligt lag inte tilläts rösta på en valkandidat som tillhörde en annan etnisk grupp än den egna. Den valkandidat som vann hade således inget incitament att försöka samarbeta med de andra representanterna utan först och främst försvarade sin egna etniska grupps intressen. (Paris 2004:192). Den bosniska modellen var en form av consociationalism, som precis som de flesta andra former av consociationalism, menar Paris, inte fungerar. Paris föreslår som alternativ till consociationalistiska system ett Nigeria-inspirerat system där man har en ensam vinnande kandidat, och att man sätter krav på hur dennes röster ska fördelas över befolkningen.

Det kommunala valet 2006 var det första valet som organiserades av inhemska myndigheter. Innan detta val var det OSCE som innehade ansvar över valadministrationen i Kosovo. Ansvaret för valen delades mellan de s.k. Central Election Commission (CEC) och dess sekretariat. Sekretariatet ansvarar för rösträkning, sammanställning av röstlängd samt att organisera utlandsröstning. Kommissionen ansvarar för kontrolleringen av de politiska partierna som deltar i valet, valobservation och att informera allmänheten. Men det är varken kommissionen eller dess sekretariat som innehar ansvaret för att designa ett nytt valsysteem. Detta ansvar finns hos en tredje part, The Election Forum, vars förslag dock måste godkännas av CEC. OSCE rapporterade 2005 om vilka utmaningar som låg framför The Election Forum; att införa personval, direktval av kommunala borgmästare och viss könsbaserad inkvotering. (Gaon 2005) Åtminstone de två första stegen introducerades i valet 2007 (Salihu 2007).

Vad gäller de etniska aspekterna är 20 av de 120 platserna i parlamentet reserverade för icke-albanska ledamöter. Av dessa 20 platser är tio reserverade för den serbiska minoriteten och de övriga tio fördelas mellan de andra etniska minoriteterna (romer, turkar, bosnier, ashkali, egyptiska och goran) (Assembly-kosova.org: A). När platserna i parlamentet har allokerats röstar medlemmarna om vem som ska utses till president. Som krav fins att denne person måste ha fått en kvalificerad majoritet (2/3) av ledamöternas röster (Kkushtetutakosoves.info: A 2007), d.v.s. minst 80 utav 120 röster. Detta innebär att en kandidat kan utses till att bli president med endast "kosovoalbanska röster" och utan någon interetnisk konsensus, vilket går tvärtemot Paris rekommendationer om att man bör ha krav på ett visst antal röster bland etniska grupper som kandidaten själv inte tillhör.

Vad gäller kravet om en ensam vinnande kandidat är Paris rekommendationer aningens svårtydda då han inte specificerar vad han tycker bör gälla vid system då en president delar en del av sin makt med en premiärminister, vilket är fallet i Kosovo. Den som väljs till premiärminister i Kosovo är regeringschef och har befogenheter som t.ex. verkställande av lagar (Kushtetutakosoves.info: B 2007). Men den makt som presidenten innehar som statsöverhuvud är betydligt större. Maktdelningen som sker, även om den inte är obetydlig, är inte särskilt omfattande och vi anser därför att Kosovo uppfyller Paris krav om enpersonstyre. Dock lämnar utnämningsproceduren av presidenten mycket att önska.

2.2.3 Control Hate Speech

En av hörnstenarna i ett demokratiskt samhälle är tryckfrihet och åsiktsfrihet. Ett levande forum där samhällsfrågor och kritik mot styrande institutioner diskuteras är viktigt. Men precis som delar av det civila samhället inte alltid jobbar för ett demokratiskt samhälle kan även dessa forum användas mot demokratibygandet. Paris argumenterar för att det i ett krigsdrabbat land ofta sprids nyhetsövervakning som avsiktligt sporrar till hat och våld mot vissa grupper i samhället. Paris tar upp Rwanda som exempel och menar på att när dessa medias meddelanden slog rot slungades landet in i en ny våldsspiral (Paris 2004:196). Han menar vidare på att fredsbyggandet borde i den här frågan fokusera på två strategier. Den första är att utveckla en ansvarsfull nyhetsövervakning som fungerar som en säker och pålitlig källa för landets invånare. Den andra strategin är att begränsa de medier vars nyhetsrapporteringar hetsar till hat och våld mot vissa grupper i samhället (Paris 2004:196). FN har redan börjat med den första strategin i flera länder där de närvarar. För att diskutera applicerandet av Paris teori om en reglering av media behöver vi först gå in i grannlandet Bosnien-Hercegovina.

Idag har FN med stöd från Europeiska unionen hjälpt till för att starta upp Open Broadcasting Network (OBN), ett nätverk av tv-stationer som mot att de sänder en objektiv och pålitlig nyhetsövervakning får teknisk expertis och ekonomiskt stöd (Paris 2004:197). Initiativet till OBN togs av dåvarande ”High Representative²” Carl Bildt i mars 1996 och utannonserades i april samma år. Däremot hade det under kriget på 1990-talet bedrivits en kampanj från alla inblandade sidor med en tydlig hat-agenda som hade som främsta uppgift att inte bara stärka kämparviljan hos den egna sidan med skrämselfpropaganda utan också psykiskt skrämna motståndarna. Efter att den fysiska krigsföringen tog slut i och med NATO och FN:s inblandning fortsatte den psykologiska där varje etnisk grupp, kroater, serber och bosniaker, sände sina budskap på varsin tilldelad frekvens.

De tre nybildade nationerna byggde upp radiostationer nära varandras gränser för att därifrån kunna sprida sitt budskap så långt in på fiendeterritoriet som möjligt samtidigt som de bistod med både ekonomisk och materiell hjälp till de respektive etniska minoriteters stationer som fanns inne i fiendenationen. Faran stod i att de politiker som tidigare hade frammanat kriget kontrollerade frekvenserna och därmed kunde fortsätta sprida samma slags propaganda som innan kriget. Samtliga fick stöd och hjälp av både FN och NATO (Arhiv.medienhilfe.ch 2003). Som tidigare nämnts bildades OBN i april 1996. Ett nätverk av tv-stationer som hade till uppdrag att ge en så bred och objektiv övervakning av det kommande valet i september 1996. OBN misslyckades med sitt uppdrag då ungefär en tredjedel av befolkningen i Bosnien-Hercegovina kunde se programmen. Samtidigt startade NATO en egen radiostation, Radio Mir, som sände egenproducerat material och OSCE tvingade samtliga tv-stationer att framföra reklam om det stundade valet (Arhiv.medienhilfe.ch 2003). Detta skapade irritation från bland annat World Press Freedom Committee som försökte få Kofi Annan, dåvarande generalsekreterare för FN, att dra tillbaka OSCE:s restriktioner (Library.fes.de 2003).

I fallet Kosovo försökte FN och NATO att inte upprepa de misstag och missförstånd som begåtts i Bosnien-Hercegovina. En stor skillnad var att där mediainstitutionerna hade överlevt kriget i Bosnien-Hercegovina, fanns det i stort sett inget kvar alls av detta i Kosovo. Detta hade sin grund inte bara i kriget i sig utan den politik som hade bedrivits under Milošević. I juli 1990 sparkades samtliga albaner från den då provinsiala radiostationen ”Radio Television

² High representative var den högste civila befattningshavaren i Kosovo efter Daytonavtalet 1995.

Pristina” (RTP) och blev ersatta med serber med ett nästan alltigenom serbiskt program. Under kommunismen hade även samma radiostation drivits på ett orealistiskt vis vilket bland annat ges i exempel i att de hade ca 1700 anställda (Archiv.medienhilfe.ch A: 2003). De flesta av dessa krävde jobben tillbaka 1999 då Kosovo liberaliserades och radiostationen återstartades. De hade då inte arbetat med radio och tv på 20 år och hade dessvärre relativt rostiga erfarenheter. De amerikanska intressena förespråkade tidigt en privatisering av radio och tv medan de europeiska stödde en balanserad metod med både privata som strikt kontrollerade medel (Library.fes.de 2003). Precis som i Bosnien-Hercegovina föll även mandatet för media och nyhetssändningar under OSCE. Dessa bestämde i sin tur tidigt att den tidigare statligt baserade radiosändningarna från Belgrad, RTP, skulle göras om till public service i Kosovo. De inrättade även en kommission kallad ”Media Regulatory Commission” som sedan skapade ”Broadcasting Code of Practice” och ”Temporary Press Code” för att reglera journalistik i såväl radio som tryckt material. De fick mandat att censurera tidningar och stänga ner radiostationer som ansågs bedriva farlig eller opassande nyhetsrapportering. Detta drog återigen World Press Freedom Committee till att starkt protestera inför FN att dra tillbaka OSCE:s mediamandat. Denna gång reagerade FN med att dra tillbaka mandatet. OSCE:s auktoritet inom mediahanteringen krympte därmed till att enbart agera som en uppmuntrande aktör för att etablera en seriös etik och heder inom journalistiken. Detta fungerade dock inte och i stort sett alla tidningar i Kosovo fortsatte ha nationalistiska och ibland hatfulla rapporteringar som hotade fredsbyggandet. FN utfärdade därför i februari 2000 ett förbud mot ”hate speech” med böter eller i värsta fall livstids fängelsestraff för den som uppmuntrade till intolerans, rasism, religiös- och etnisk diskriminering eller dylikt. De flesta etablerade nyhetsbyråerna i Kosovo fördömde förbudet och skapade en egen association ”Association of Professional Journalists of Kosovo” (AJPK) med egna regler för vett och etikett. Dock hann egna lokala radiostationer etableras och börja sända program innan RTK gick igång. Dessa lyder inte under de lagar som FN och OSCE har proklamerat (Library.fes.de 2003).

Freedomhouse rapporterar att det skett stora framsteg inom det mediala ramverket fram till 2007 även om våld mot journalister fortfarande är förekommande. AJPK rapporterade att det 2007 förekom 19 fall där journalister hade hindrats i sitt arbete och överfallits av både regering som andra officiella institutioner. De har även ökat trycket på regering och parlament att öka transparensen i deras arbete och att göra alla officiella handlingar öppna för allmänheten för att bättre kunna bekämpa korruption. Detta ter sig allvarligt i och med regeringens inblandning i tidigare nämnda RTK. Detta visar sig i strypning av ekonomiska finanser, som var ett svar på RTK:s granskning av korruptionen i regeringen, och politiska påtryckningar, främst under valkampanjen innan valet i februari 2008 då RTK erbjöds att ändra sin policy och bevakning av politiker och i gengäld få tillbaks det finansiella stödet (Freedom House: A 2008).

Roland Paris menar på att kontrollen av medierna i Kosovo har varit relativt lyckade före självständigheten 2008. Kombinationen av skapandet av flera råd såsom Media Regulatory Commission med deras Code of Conduct, med en strikt media policy mot hat och våldseggande material, men även skapandet av den internationellt bemannade Media Hearing Board som hanterar bland annat klagomål mot olika medier såsom radio, tv eller tidningar och som också besitter mandat att utföra sanktioner mot dessa. Detta tillsammans med att OSCE har valt att bistå med tekniskt och finansiellt bistånd såväl som utbildning till journalister och andra inblandade har gjort att Paris menar på att Kosovo är det exempel där externa fredsbyggande krafter lyckats bäst i demokratiseringsprocessen inom mediaområdet (Paris 2004:215). Freedom House ger en inte lika positiv bild och menar på att utvecklingen har mer eller mindre stått still sedan 2004. Det finns flera faktorer som detta bygger på. En av dem är det fortsatta våldet mot journalister bland annat mot de som undersöker regering och

parlament men också den faktor som bland annat Paris förespråkar, en presscensur för att inte underminera fredsbyggandet skadar enligt Freedom House demokratin (Freedom House: A 2008).

2.2.4 Promote Good Civil Society

Med Promoting Good Civil Society menar Paris att de demokratiinitierande krafterna bör verka för ett främjande av de element i det civila samhället som i sin tur jobbar för en utveckling av de demokratiska idealen. Men att skilja på bra och dåliga element är ett problem i sig. I vissa fall kan pluralistiska organisationer hjälpa till att bryta ner sociala barriärer mellan tidigare stridande grupperingar och agera som gräsrotssupport för styrande politiska partier och främjandet av utbyte mellan olika falanger. Men i andra fall kan främjandet av andra pluralistiska organisationer agera för ett ökande i klyftorna mellan samhällsgrupperingar, förvärra spänningar och bringa samarbeten mellan olika t.ex. etniska parter om intet (Paris 2004:194). Utmaningen för olika demokratifrämjande missioner världen över blir då att simultant främja de civila organisationer som för ett positivt demokratiideal och att motarbeta de som inte gör det. Paris menar även på att i ett land som befinner sig i ett tidigt postkonfliktskede bör detta göras så fort som möjligt även då landets statliga institutioner fortfarande ligger i ruiner (Paris 2004:194). Till detta hör institutioner som återuppbyggandet av toleranta mötesplatser och press, tv och radio som förmedlar objektiv information från säkra seriösa källor.

Enligt Freedom Houses mätningar på det civila samhället i Kosovo pekar trenden för närvarande mot en ökad demokratiseringsgrad. Siffrorna har ändrats från 4,25 (2006) till 4,0 (2007) på en sjugradig skala där 1 är bäst. Men det kan också tolkas som en stagnering i den demokratiska utvecklingen då Freedom Houses siffra pendlat mellan dessa två värden sedan 2004 (Freedom House: B 2008). Detta följs av den kritik som finns mot att även om Kosovos civila samhälle upplever en tid av pluralism befinner det sig i ett tillstånd där utvecklingen ständigt förskjuts eller försenas när det gäller stabilitet, självständighet och hållbarhet. Församlingsfriheten begränsas för närvarande ibland godtyckligt av UNMIK och KFOR i säkerhetssyften, speciellt i områden med etniska motsättningar, som staden Mitrovica i norra Kosovo. Detta visas till exempel då det inte finns en lag som hindrar arbetare att bilda eller gå med i fackförbund, reglerar UNMIK rättigheterna att bilda förbund och associationer. Det finns på samma sätt inget juridiskt som hindrar en strejk, men det är inte heller lagligt att strejka (Freedom House: B 2008)

Däremot kan NGO:s agera tämligen fritt. Freedom House skriver att det sedan 1999 finns över 3000 registrerade NGO:s i Kosovo där dock långt ifrån alla är aktiva. En tanke är att när intresset för konflikten sjunker i omvärlden i och med medias sjunkande övervakning försvinner också de finansiärer som behövs för att kunna bedriva verksamheterna. Några av det civila samhällets viktigaste aktörer är dock fortfarande NGO:s såsom Cohu! som aktivt jobbat för att synliggöra den utbredda korruptionen bland politiker och dess partier. Enligt en undersökning i november 2006 trodde motsvarande 82 % av Kosovos befolkning att det förekom korrupktion i regeringen med Energiministeriet som den mest korruperade institutionen i landet (Freedom House: B 2008). Cohu! har därför presenterat listor på de kandidater till parlamentsvalet i februari 2008 som de misstänkte tog mutor (Freedom House: A 2008). Enligt Paris borde de fredsbyggande styrkorna, i detta fall UNMIK och KFOR, alltså aktivt stödja organisationer som Cohu! men motarbeta de som stör fredsbyggandet. Som presenterades under rubriken Control Hate Speech är regeringen i vissa fall en sådan organisation som motverkar främjandet av en konsoliderad demokrati. De har gång på gång hindrat och hotat journalister som försöker granska den politiska makten. Att stänga ner

regeringen är kanske inte en väl övervägd lösning men under FN:s mission i Bosnien 1995-1999 och även i Kambodja 1992-1993 hade OSCE (i Kambodja UNTAC) formell auktoritet att stänga av lokala organisationer och personer som störde fredsprocessen och demokratibyggandet. Denna auktoritet försvann från UNMIK:s mandat i Kosovo vid självständigheten varvid problemet uppstod. Men att som extern makt kräva avgång av rikspolitiker i Kosovo skulle på allvar hota både UNMIK:s trovärdighet bland kosovoborna som Kosovos legitimitet som självständig stat och är därför ingen lämplig lösning. Paris föreslår att med ekonomiska medel få sådana organisationer att tillämpa en politik som stöds av den demokratibyggande missionen (Paris 2004:195-196).

Paris argumenterar även för att kraft bör läggas på utbildning som en del i det civila samhället (Paris 2004:195-196). I Kosovo är det synnerligen viktigt då det bland kosovoalbanerna finns en stor mängd som hindrades studera vid någon form av utbildning under åren under Milošević. Dessvärre är det högre utbildningsväsendet i Kosovo idag i praktiken uppdelat mellan serber vid universitetet i Mitrovica och albaner vid universitetet i Pristina. Kritik har höjts mot att staten lägger stora finansiella belopp på att utbilda personer i Mitrovica som i allt för stor utsträckning väljer att flytta till Serbien efter avslutade studier. Det enda positiva, argumenterar man för, är att universitetet skapar jobbtillfällen eftersom lärare, professorer och lektorer måste anställas (ICG: B 2009). Men det finns helt enkelt ännu ingen hållbar framtid för unga serber i Kosovo och om det är ett problem råder delade meningar. Universitetet i Mitrovica bidrar till en ökad polarisering i samhället vilket Paris inte stödjer. Däremot kan det ses som att den kosovoalbanska majoriteten genom att betala utbildningsmöjligheter och på så vis göra de mer attraktiva på arbetsmarknaden i exempelvis Belgrad, på ett fredligt sätt sakta köper ut den serbiska minoriteten. Men om detta är moraliskt riktigt eller ej går självklart att diskutera.

2.2.5 Adopt Conflict-Reducing Economic Policies

Under denna punkten i IBL rekommenderar Paris att ekonomiska reformer idealt bör sträckas ut över tiden i väntan på att de statliga institutioner som ansvarar för det ekonomiska systemet har etablerats och utvecklat rätt kunskap och verktyg. Med andra ord ordinerar Paris att en institutionalisering av det ekonomiska systemet sker innan en liberalisering. Även här betonar Paris den viktiga roll som det internationella samfundet spelar. De bör vara uppmärksamma på att vissa ekonomiska reformer som försämrar inkomstfördelningen i populationen faktiskt kan öka riskerna för våld samt hindra konsolidering av demokrati.

Likt kategorin "The Dangers of Economic Liberalization" har vi valt att lämna denna utanför vår analys. Vi hänvisar återigen till tids- och intresse aspekten då en analys av denna kategori skulle innebära materialsökning och hämtning ur ett annat studieområde (Paris 2004:204).

2.2.6 The Common Denominator: Rebuild Effective State Institutions

Den gemensamma nämnaren, som Paris kallar det, för att alla dessa krav han har arbetat fram ska fungera vilar på ett enda grundkrav, att landet bygger upp effektiva statliga institutioner. Paris ger konkreta förslag på vilka dessa institutioner skulle kunna vara. En konstitutionell domstol som kan kontrollera att konstitutionen efterlevs och att valen genomförs korrekt, en pålitlig poliskår som kan upprätthålla den inhemska ordningen och verkställer de domar som den konstitutionella domstolen och andra dömande instanser faller. De andra förslagen som Paris för fram går i linje med de sex punkter som presenterats under IBL bl.a. att i någon mån kontrollera mediasektorn, de politiska partierna, det civila samhället samt välja ett valsysteem som främjar återhållsamhet, en långsam introduktion av en marknadsbaserad ekonomi och välfärdsfunktioner. Paris menar att om man bygger upp institutioner som kan hantera dessa aspekter av en stat, begränsar man de ostabila drag som liberalisering för med sig (Paris 2004:205).

Paris argumenterar vidare att det är de internationella fredsbyggarna som innehar det yttersta ansvaret för statsbyggnadsprocessen fram till man anser att landets institutioner med inhemsk personal är redo för att överta ansvaret. Institutionerna bör till en början bemannas med internationell personal och att anställningen av inhemsk personal bör ske steg för steg (Paris 2004:206).

Precis som Paris har förutspått är det rätts- och säkerhetssystemen som har blivit de institutioner som först byggs upp igen. Vad gäller rättssystemet innehar EU det yttersta ansvaret genom EULEX som är ett EU-uppdrag för att bygga upp och assistera en myndighet för rättssäkerhet i Kosovo (EULEX-Kosovo.eu: A 2009). Målet med uppdraget är att tillfälligt överta ansvaret för polis, tull och domstolsväsende medan man utrustar den lokala befolkningen med de rätta verktygen för att senare överta ansvaret. EULEX är ett civilt uppdrag vilket innebär att det är polis- tull- och domstolstjänstemän FRÅN EU-länderna som frivilligt anmäler sig för att placeras i Kosovo (EULEX-Kosovo.eu: B 2009). Vad gäller polisstyrkorna har även FN ett finger med i spelet genom UNMIK. Detta FN-ledda uppdrag är till skillnad från EULEX inte ett civilt uppdrag utan arbetet utförs av militärer. Dess syfte kan sammanfattas i två punkter; dels att agera som temporär poliskår men även att utbilda och övervaka övergången till en självständig poliskår (UNMIKonline.org 2001).

3 Slutsats och sammanfattning.

Vi kommer här att diskutera IBL utifrån hur det har fungerat i fredsmisjonen i Kosovo. I Paris Rolands teori diskuteras fem orsaker till varför tidigare fredsmissioner brustit eller dragits med tidskrävande problem. Han menar på att den tidigare konsensus som funnits runt Wilsonianismen bör ifrågasättas. Genom att argumentera för fem orsaker och faror till ett återfall till konflikt eller auktoritärt styre sätter han Wilsonianismen på sin spets. De fem orsakerna är; Bad Civil Society, Ethnic Entrepreneurs, Election as Focal Points for Harmful Competition, Saboteurs and Failed Transitions och the Dangers of Economic Transition. Efter att ha undersökt ifall dessa orsaker till återfall finns att hitta i Kosovo har vi även undersökt den andra delen av det teoretiska ramverket, det vill säga de sex ambitionskrav Paris presenterar som fundamentatl för en hållbar demokratisering. Dessa är Wait Until Conditions are Ripe for Election, Design Electoral Systems that Reward Moderation, Control Hate Speech, Promote Good Civil Society, Adopt Conflict-Reducing Economic Policies och the Common Denominator: Rebuild Effective State Institutions.

Vi har funnit att det i Kosovo går att finna flera fall som stödjer Paris teori. I Kosovo finns det ett stort problem med det civila samhället vilket diskuteras under *Bad Civil Society*. De fredsyggande organisationerna FN och NATO har försökt att främja de element i det civila samhället som främjar samma demokratiska ideal som de själva stödjer och även NGO:s har agerat för denna utveckling. Man har även reglerat organisationer och element som bidrar till att motverka demokratibygandet. Även om Paris rekommenderar detta får det till följd att demokratins legitimitet skadas. Det bästa exemplet är regleringen av press, tv och radio som utmanar det demokratiska idealet om åsikts- och tryckfrihet vilket fått stark kritik. Detta diskuteras även under rubriken *Control Hate Speech*. Vad gäller *Ethnic Entrepreneurs* är förekomsten av sådana ledarfigurer tvetydig.

Inom det kosovoalbanska samhället finns uppgifter som gör att vi vill ifrågasätta premiärminister Hashim Thacis ledarskap. Det finns ingen motsvarande person inom det kosovoserbiska samhället, men man kan utan tvekan konstatera att de symptom som Paris menar uppkommer på grund av etniska entreprenörer är utbredda. Kosovos politiska sfär dras med etniskt sammansatta partier och etnocentriskt röstande. Utöver detta utgör även de intraetniska konflikterna mellan partierna ett stort problem. Vad gäller Elections as Focal Pionts for Harmful Competitio har problemen en tendens att förvärras vid valtider, då även den politiska regimen i Belgrad påverkar händelserna i Kosovo.

Man har heller inte följt Paris rekommendation om att vänta med att hålla val för att förhindra att gamla karismatiska ledare väljs av folket för att leda landet. Vilket är ganska lätt hänt då befolkningen fortfarande saknar tradition av demokratiska värderingar och fortfarande inte har hunnit distansera sig från kriget. Paris rekommenderar att man vid designen av valsystemet ska främja ledare som förespråkar moderat återhållsamhet och som vänder sig till väljare ur alla etniska grupper. I Kosovo, där valsystemet fortfarande är under konstruktion, har det tillfälliga valsystemet inte följt dessa rekommendationer. Man har förvisso i princip en ensam ledare, men inga krav på att denna ledare ska ha stöd hos samtliga etniska grupperingar. Grundkravet för

att Paris rekommendationer ska ha en ärlig chans att vara hållbara krävs att man först bygger upp institutioner, innan man åtar sig en liberalisering. Här har man i Kosovo följt rekommendationerna genom att bygga upp polis- säkerhets- och rättsmyndigheter med stöd från EULEX och OSCE men det går att diskutera ifall externa polisiära missioner kan behålla sin legitimitet när de saknar folklig förankring i samhället. Sammanfattningsvis kan vi sluta oss till att Paris rekommendationer är förnuftiga i varje fall men i Kosovos fall har varit svåra att applicera och genomföra. Vad gäller de orsaker som Paris menar uppkommer ur ett Liberal Peace förhållningssätt finns ett klart tecken som pekar på att dessa går att finna i Kosovo. När det gäller IBL och dess applicering i Kosovo anser vi att även om man inte har följt de rekommendationer som Paris ger, finns indikationer på att man har börjat anamma hans riktlinjer i en liten skala genom uppbyggnaden av de institutionella grundstenarna, polis- tull- och rättsinstitutionerna. Många lärodomar går att finna och vägen fram är synnerligen lång, men på det hela taget går utvecklingen i Kosovo framåt om än med viss motstridighet från vissa parter.

3.1 Avslutande reflektioner

Paris inleder boken *At War's End* med att kritisera den paradigm som har dominerat internationellt demokratiarbete sedan Woodrow Wilsons tid, det vill säga Liberal Peace Theory. Paris anser att denna teori fungerar dåligt vid demokratisering av länder som saknar statsapparat och menar att hans egen teori Institutionalization Before Liberalization, IBL, är en mer realistisk teori då den inte förutsätter eller antar att länder är redo eller tillräckligt institutionaliserade för att klara av en demokratisering. Under tiden vi har arbetat med denna studie har vi funnit att det även i IBL finns antaganden och generaliseringar. Eftersom vi anser att Kosovo är ett unikt fall borde andra konfliktzoner världen över, som NATO eller FN intervenerar i, också betraktas som unika fall då konflikter inte är stöpta i samma form. Paris menar att man kan ta med sig erfarenheter från Nigerias valsystem och applicera detta i Kosovo.

En annan aspekt som lämnas utanför Paris ramverk är hur den lokala befolkningens kultur och samhälle bör beaktas i demokratibyggandet. Paris kritiserar LPT för att vara för imperialistisk men det är ganska lätt att se imperialistiska drag även i IBL. Paris förespråkar genom hela teoriramverket att den demokratidrivande aktören ska ha långtgående och tidsmässigt utdragna mandat. Vi ställer oss därför kritiskt i frågan om huruvida den lokala befolkningens kultur och samhälle lämnas utanför demokratiseringsprocessen och vilka chanser demokratin har att konsolideras när den demokratiska andan är alltför förankrad i externa krafter. Däremot måste man beakta att oavsett hur hermeneutiskt en värld kan betraktas har Paris positivistiska IBL-teori många fördelar. Han lyfter fram det något förlegade tankesättet från LPT. Världen som fanns då LPT utformades har förändrats. Vi vet mer om konflikter idag och vi har en större förståelse för olika samhällen. Därför är IBL en väldigt aktuell teori och vi berömmar Paris intentioner att lyfta fram nya förklaringsgrunder, även om man inte kan tala om ett paradigmskifte.

4 Referenser

Diamond, Larry, 1999. *Developing democracy Toward Consolidation*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Edwards, Michael, 2004. *Civil Society*. Cambridge: Polity Press

Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2007. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Gaon, Nikola, 2005-09-06 www.osce.org/kosovo/item_2_16162.html 2009-05-21

Grugel, Jean, 2002. *Democratization: a critical introduction*. Hampshire: Palgrave.

Grimond, Jessie, 2001-05-15. *Independent*
www.independent.co.uk/news/world/europe/un-names-date-for-kosovo-assembly-elections-684833.html 2009-04-17

Horowitz, Donald L., "Making Moderation Pay: The Comparative Politics of Ethnic Conflict Management", 2004 ur Joseph V. Montville (red.), "*Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*". Toronto: Lexington Books.

Online genom:

www.columbia.edu/itc/journalism/stille/Politics%20Fall%202007/readings%20weeks%206-7/Posner,%20Comparative%20Study.pdf

Lundquist, Lennart. 1993. "Det vetenskapliga studiet av politik" Lund: Studentlitteratur

Manning, Carrie, 2004. "Armed Opposition Groups into Political Parties: Comparing Bosnia, Kosovo and Mozambique". *Studies in Comparative International Development*. vol 39 nr 1 s54-76

Marquand, Robert 2008-03-18. www.csmonitor.com/2008/0318/p04s02-woeu.html 2009-05-21

Paris, Roland, 2004. *At war's end: building peace after civil conflict*. New York: Cambridge university press.

Peric Zimonjic, Vesna, 2007-10-24 *Independent*.
www.independent.co.uk/news/world/europe/un-tells-belgrade-to-stop-intimidating-ethnic-serbs-over-kosovo-elections-395235.html 2009-05-21

Prentice, Eve-Ann 2006-01-23 *Guardian*
www.guardian.co.uk/news/2006/jan/23/guardianobituaries.balkans 2009-04-23

Red. Chambers, Simone – Kymlicka, Will, 2002. *Alternative Conceptions of Civil Society*. New Jersey: Princeton university press.

Rodger, Sophie 2009-02-19. *TCS*
www.tcs.cam.ac.uk/issue/bursting-the-bubble/kosovo-celebrates-one-year-of-independence/ 2009-05-13

Salihu, Mevlyde. 2007-11-15 www.osce.org/kosovo/item_2_27943.html 2009-05-15

Wood, Nicholas 2006. www.nytimes.com/2006/01/23/international/23rugova.html
2009-04-22

Internet

Archiv.medienhilfe.ch

A:<http://archiv.medienhilfe.ch/Reports/cojcr-bih.htm> 2003, 2009-05-18

B:<http://archiv.medienhilfe.ch/Reports/cojcr-kos.htm> 2003, 2009-05-18

Assembly-kosovo.org

A: www.assembly-kosova.org/?cid=2,107

B: www.assembly-kosova.org/?cid=2,161

BBC.co.uk

A: news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7455737.stm 2005-06-16, 2009-05-13

B: news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/7133515.stm 2008-01-09, 2009-05-13

Britannica Online

<http://search.eb.com.ludwig.lub.lu.se/eb/article-9443397> 2009-05-12

DN.se

www.dn.se/nyheter/varlden/ormen-blev-kosovos-ledare-1.651289 2009-02-17,
2009-05-13

Europeanforum.net

www.europeanforum.net/country/kosovo 2008-03-18, 2009-05-21

EULEX-Kosovo.eu

A:www.eulex-kosovo.eu/?id=2 2009, 2009-05-21

B: www.eulex-kosovo.eu/?id=27 2009, 2009-05-21

Freedom House

A:<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=456&year=2008>, 2009-05-20

B:http://www.freedomhouse.org/inc/content/pubs/fiw/inc_country_detail.cfm?year=2008&country=7543&pf 2008, 2009-05-20

ICG.org

A:<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3225&l=1> 2009, 2009-05-20

B:<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6092&l=1> 2009-05-12, 2009-05-20

C: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=1588> 2000-07-07, 2009-05-18

Kushtetutakosoves.info

A: www.kushtetutakosoves.info/?cid=2,252 2007, 2009-05-21

B:www.kushtetutakosoves.info/?cid=2,260&sqr=prime%20minister 2007, 2009-05-21

Library.fes.de

<http://library.fes.de/fulltext/iez/01676-02.htm> 2003, 2009-05-18

NE.se

A:<http://www.ne.se/artikel/217811> 2009-04-29

B:<http://www.ne.se/artikel/230669> 2009-04-29

OSCE.org

A:www.osce.org/item/8591.html 2004-09-23, 2009-05-15

B: www.osce.org/item/5435.html 2000-10-19, 2009-05-15(19 October 2000)

UMNIKonline.org

www.unmikonline.org/civpol/mandate.htm 2001, 2009-05-21

Unwire.org

www.unwire.org/unwire/20021028/29904_stor. 2002-10-28, 2009-05-21

Worldbank.org:

<http://go.worldbank.org/0YN9SSGZP0> 2009-04-22